Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

GEOGRAAFIAÕPETAJATE SÜGISKOOL

25.11.2016

# Ökosüsteemiteenused kui planeerimise element

Aija Kosk

MSc keskkonnapoliitika ja -teadused

PEIPSI CTC
Peipsi Koostöö Keskus

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
TALLINN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY

# Miks on planeerimist vaja?

# Ettekande sisukord

Turumajandus ja turu tõrked

Avalikud hüved, s.h ökosüsteemiteenused

Avaliku hüve tragöödia

Avalike hüvede pakkumise korraldamine - ökosüsteemiteenused planeerimisprotsessis

# Turumajandus

Turumajandus (*market economy*) on majandussüsteem, mis kasutab turge kui põhilist tootmise organiseerimise, koordineerimise ja ressursside jaotamise vahendit

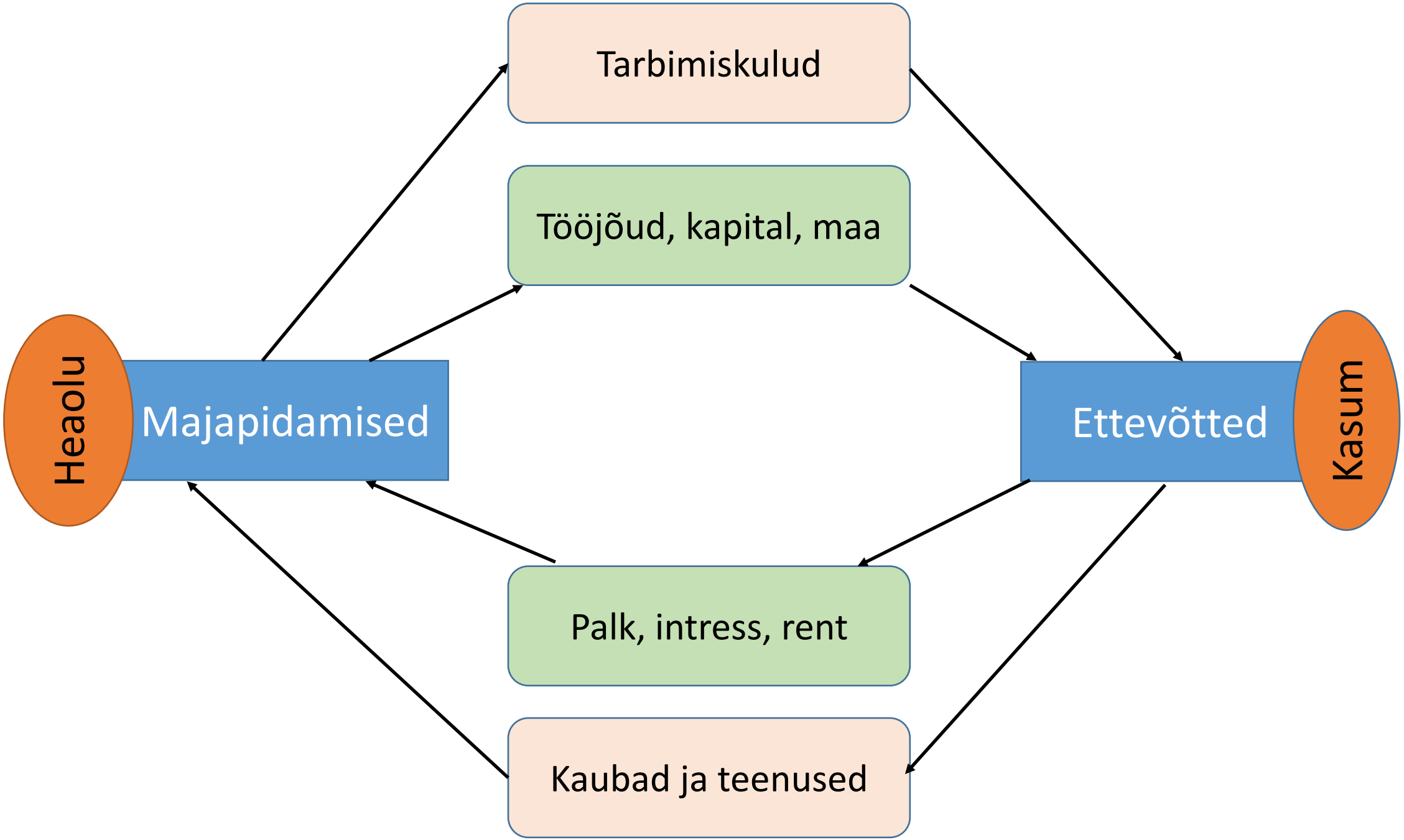
Tarbimiskulud
Tööjõud, kapital, maa
Heaolu
Majapidamised
Ettevõtted
Kasum
Palk, intress, rent
Kaubad ja teenused

# Erakaubad ja –teenused (hüved)

- Erahüve on iga kaup ja/või teenus, mis pakub inimesele rahuldust ja ei ole vabalt saadaval;
- Erahüve tunnused:
  - Rivaalsus - seda konkreetset kaupa saab kasutada ainult maksja;
  - Välistatavus - võimalik on välistada kauba tarbimist mittemaksjate poolt.

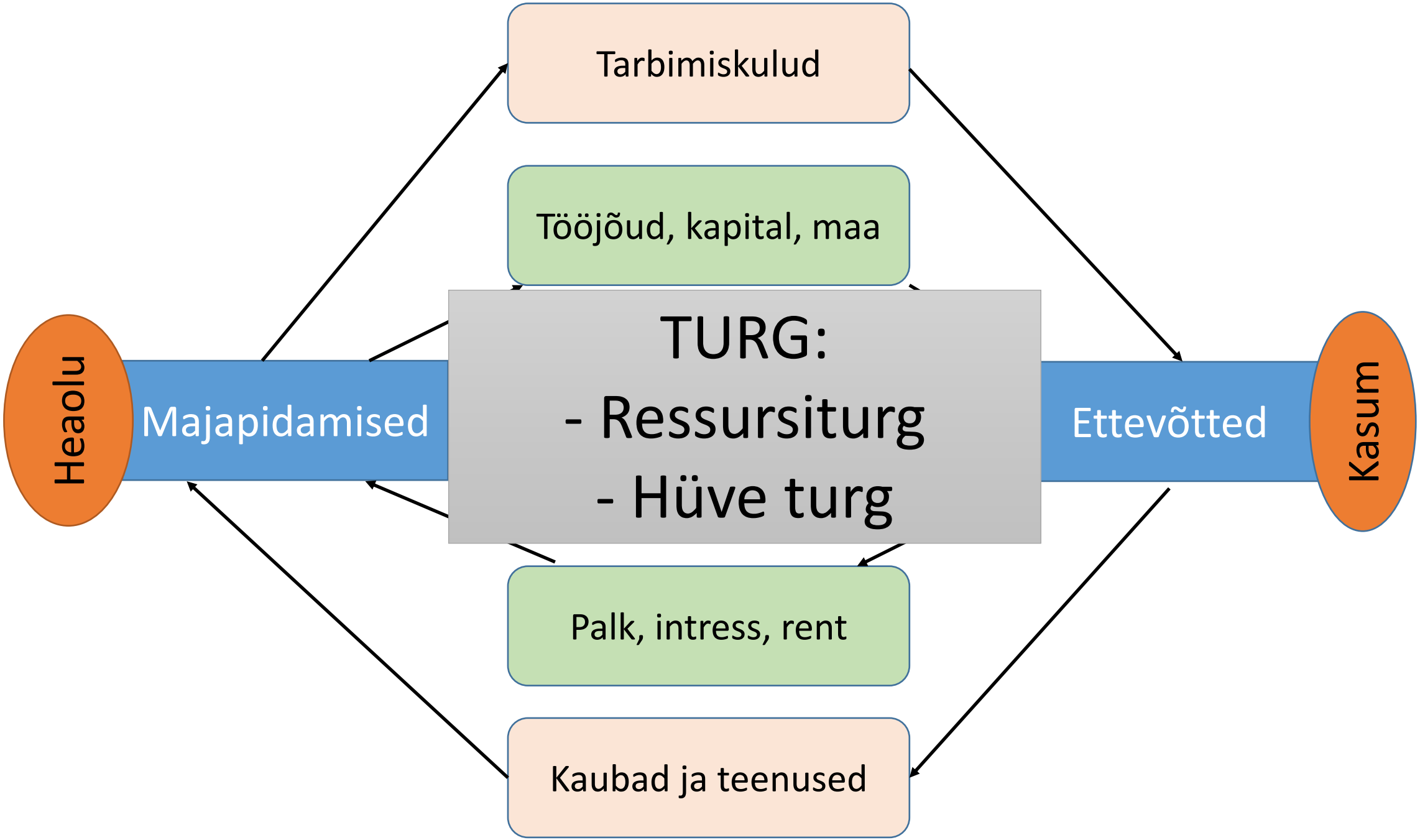
Tarbimiskulud
Tööjõud, kapital, maa
Heaolu
Majapidamised
TURG:
- Ressursiturg
- Hüve turg
Ettevõtted
Kasum
Palk, intress, rent
Kaubad ja teenused

# Turg

- Nõudlus ja pakkumine sõltuvad näiteks: ostjate ja müüjate arvust turul, sotsiaalsest olukorras, sissetulekutest, ressursside olemasolust, aastaaegadest jne

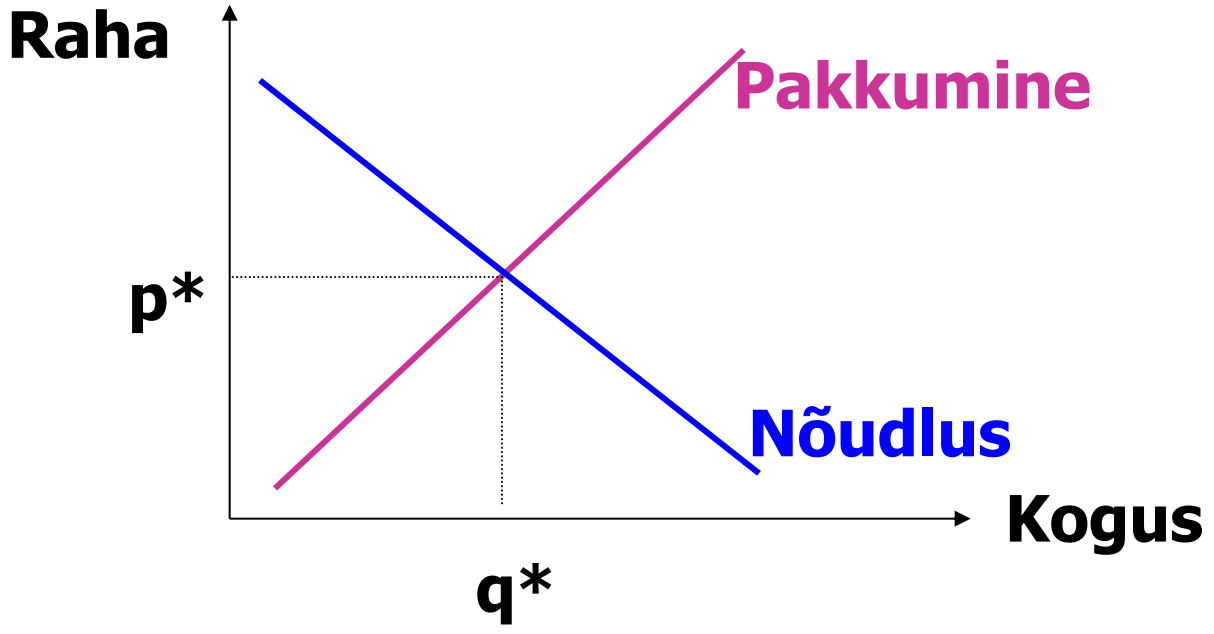

# Turutõrked

- Monopol
- Infotõrked
- Puudulikud turud
- Konkurentsitõrked:
  - turule on raske siseneda
  - geograafilise asukohaga seotud eelis
  - mastaabiefekt
- Avalikud hüved
- Välismõju (väliskulu, välistulu)

# Ettekande sisukord

Turumajandus ja turu tõrked

Avalikud hüved, s.h ökosüsteemiteenused

Avaliku hüve tragöödia

Avalike hüvede pakkumise korraldamine - ökosüsteemiteenused planeerimisprotsessis

# Avalik hüve

- Avalik hüve on kaup ja/või teenus,
- mille puhul on raske selle kasutajate ringist kõrvaldada mittemaksjaid
- ja
- kasu ei kahane lisatarbijate lisandumise korral.

# Avalik hüve

- Avaliku hüve tunnused:
  - mitterivaalsus - seda konkreetset kaupa saab kasutada igaüks;
  - mittevälistatavus - kauba tarbimist mittemaksjate poolt ei ole võimalik välistada.

- Vaated, meri, avalikud rannad, jõed, järved, õhk, maastik, muld, …
- ja ka
- pärandkultuur, haridus, riigikaitse, riigi valitsemine, sisekorra tagamine, kodanikkonna määratlemine, liikluse infrastruktuur, tänavavalgustus jne.

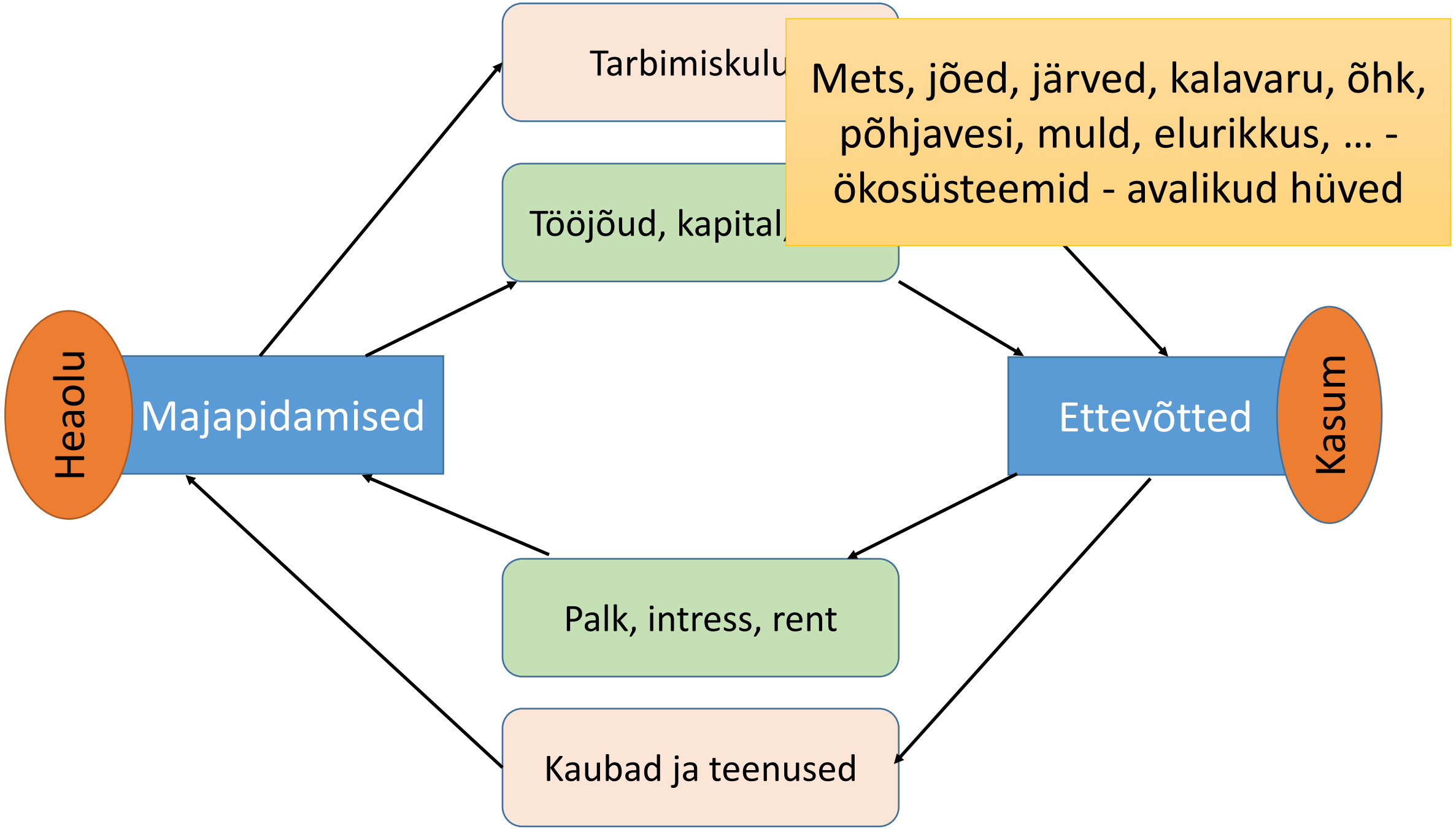
Tarbimiskulu
Mets, jõed, järved, kalavaru, õhk, põhjavesi, muld, elurikkus, … - ökosüsteemid - avalikud hüved
Tööjõud, kapital,
Heaolu
Majapidamised
Ettevõtted
Kasum
Palk, intress, rent
Kaubad ja teenused

# Ökosüsteem

- Ökosüsteem on funktsionaalne süsteem, milles toitumissuhete kaudu seostunud organismid koos keskkonnatingimustega moodustavad isereguleeriva ja areneva terviku (Masing, 1992).

# Ökosüsteemiteenus (ÖST)

- ÖST on looduslikku või poollooduslikku ökosüsteemi poolt pakutud kaup ja/või teenus, mis rahuldab ühiskonna vajadusi;
- Ökosüsteemiteenused on inimkeskne lähenemine looduslikele ökosüsteemidele;
- ÖST on sotsiaal-majanduslik konstruktsioon, mis on loodud eesmärgiga juhtida majapidamiste ja ettevõtete tähelepanu ökosüsteemide olulisusele.

# Ökosüsteemi teenuste klassifitseerimine CICESi (2013) järgi

## Kultuurilised teenused

- Puhkus
- Hingelised kogemused
- Inspiratsioon

## Varustavad teenused

- Toit
- Kiudaine
- Magevesi
- Ehitusmaterjal

## Reguleerivad teenused

- Kliima regulatsioon
- Elupaik
- Vee puhastus

# Ülesanne

- Vaadake filmi ja märkige töölehele avalikud hüved, konkreetsemalt ökosüsteemiteenused, mida Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala Taevaskoja piirkond ühiskonnale pakub.
- https://www.youtube.com/watch?v=vJ7vIngmmMw
- https://youtu.be/UnecqzGVrG4

# Ülesanne

- Moodustage oma lähimate naabritega ca 5-liikmelised grupid.

- Teie olete see ettevõtja, kes soovib Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala Taevaskoja piirkonda oma ettevõtte rajada ning sealt ressursse ammutama hakata.
- Teie ettevõtte valdkond on kirjas töölehel.
- NB! Ettevõtte eesmärk on kasumi teenimine!
- Mida hakkaksite tootma. Arutluse käigus vastake palun töölehel olevatele küsimustele.

# “Avaliku hüve tragöödia”

- Ratsionaalselt mõtlev majandusinimene kasutab vabalt saadavaid ressursse maksimaalselt, kuna saadav kasum on tema oma, kahjum jaguneb aga kõigi kogukonna/ühiskonna liikmete vahel.
- Garrett Hardin (1968) *The Tragedy of the Commons*. Science

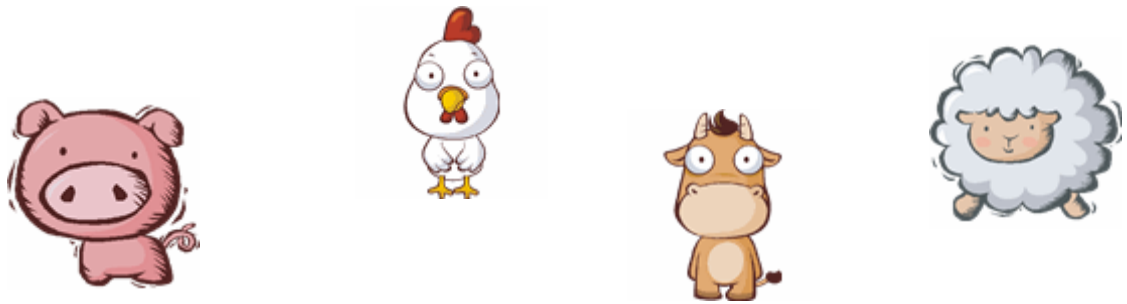

# “Avaliku hüve tragöödia”

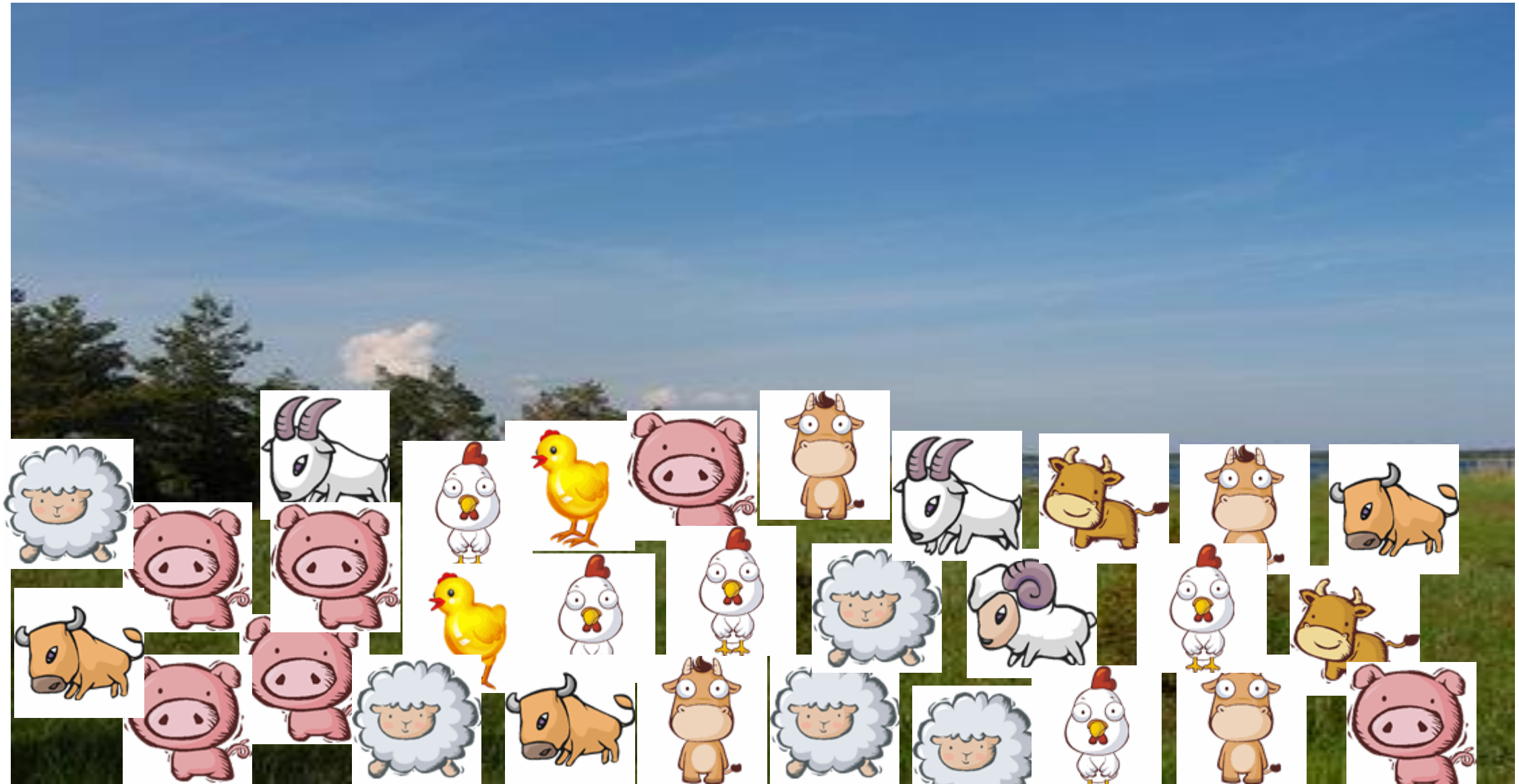

# Väliskulu e negatiivne välismõju

- Väliskulu on tootmises või tarbimises kolmandatele osapooltele tekitatud ja mittekompenseeritud negatiivne kõrvalefekt;
- Esimene ja teine osapool on turul pakkumise ja nõudluse tekitajad, kes suurendavad vastavalt oma kasumit ja heaolu.

# Turutõrked

- Monopol
- Infotõrked
- Puudulikud turud
- Konkurentsitõrked:
  - turule on raske siseneda
  - geograafilise asukohaga seotud eelis
  - mastaabiefekt
- Avalikud hüved
- Välismõju (väliskulu)

# Ettekande sisukord

Turumajandus ja turu tõrked

Avalikud hüved, s.h ökosüsteemiteenused

Avaliku hüve tragöödia

Avalike hüvede pakkumise korraldamine - ökosüsteemiteenused planeerimisprotsessis

# Kes otsustab, missugused hüved peaksid olema avalikus ja missugused erakasutuses?

Avalik sektor

# Ülesanne

- Teie olete avaliku sektori esindaja (näiteks Riigikogu liige).
- Riigikogusse on saadetud otsustamiseks eelnõu, kus valitsus soovib kaotada Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala ning muuta see ala erahüveks.
- Tänases Riigikogu päevakorras on punkt: kas muuta Ahja jõe ürgoru maastikukaitseala erahüveks?
- Palun hääletage. Kes on selle ettepanaku:
  - poolt?
  - vastu?
  - erapooletu?

Kuidas nimetatakse seda protsessi, mille käigus määratletakse avalikud hüved ja otsustatakse nende jaotamine?

Avaliku sektori poliitika

# Avaliku sektori poliitika defineerimine

- „Poliitika – see on vastus küsimusele, kes saab mida, millal ja kuidas“ H. Lasswell (1950)

- **Mille saamise üle otsustavad poliitikud?**

# Avaliku poliitika eesmärgid

1. Turu reguleerimine avalike hüvede jaotamise efektiivsuse parandamiseks;

   NB! Avalikud hüved on ka ökosüsteemiteenused.

2. Turutõrgete reguleerimine selleks, et kaitsta sotsiaalseid väärtusi ja õigusi, mille säilimist ei garanteeri turg.

# Missugused vahendid on riigi käsutuses avalike hüvede jaotamist korraldamiseks?

## Õiguslikud vahendid

# Õigus

- Kindlal territooriumil riigi poolt kehtestatud üldkohustuslike normide kogum, mis on loodud inimkäitumise korrastamiseks ja mille täitmist peab lõppastmes tagama riigi sund.
- Allikas: EE10

# Õigusaktidesse kirjutatud meetmed avalike hüvede pakkumise korraldamiseks

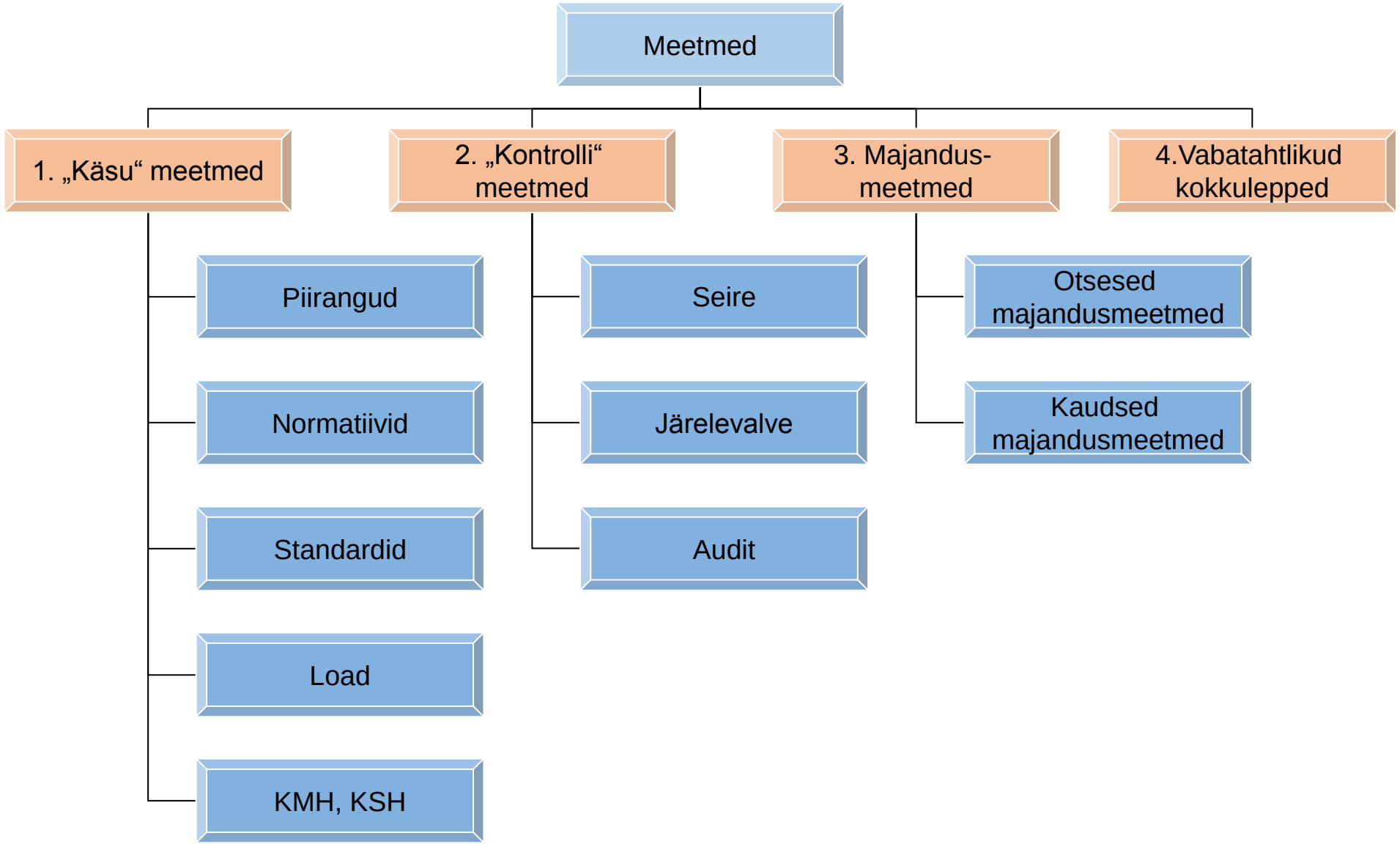

# Piirangud

- Näiteks:
  - Strateegilised kavad;
  - Planeeringud;
  - Eeskirjad ja nõuded;
  - Piirangualad;
  - Ajalised piirangud;
  - Mahulised või arvulised piirangud;
  - Keelatud/lubatud tegevuste nimekiri;
  - Keskkonnakasutuse kirjeldus

# Planeerimise eesmärk

- Ühiskonna heaolu maksimeerimise seisukohast lähtuvalt otsustada:
  - Missugused avalikud hüved (ökosüsteemiteenused) võib „anda“ erakasutusse;
  - Missugused avalikud hüved (ökosüsteemiteenused) peaksid jääma avalikuks kasutuseks.

# Õppepäeva on võimalik tellida:

http://www.keskkonnaharidus.ee/program/kaubad-ja-teenused-okosusteemidelt-inimesele/

# Õppepäev Tarvastu Gümnaasiumi õpilastele

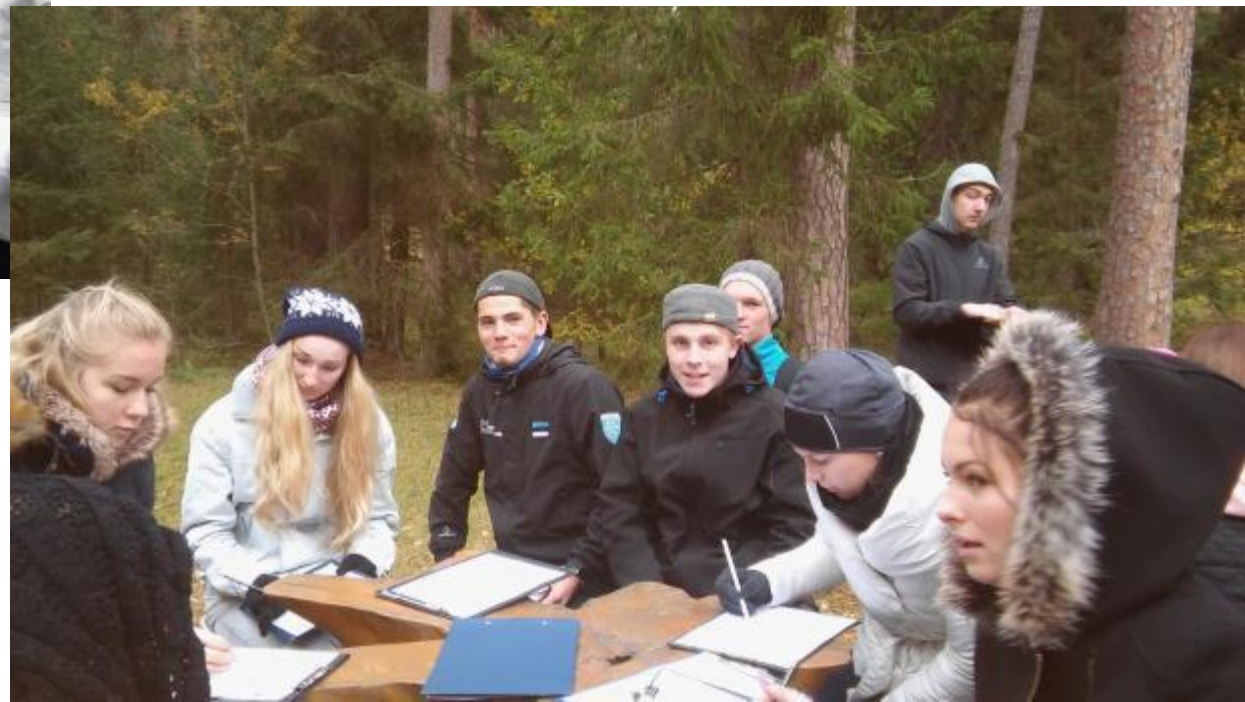

Euroopa Liit
Euroopa Sotsiaalfond

Eesti
tuleviku heaks

# Tänan tähelepanu eest!

Aija Kosk

Aija.Kosk@emu.ee

Peipsi
Koostöö
Keskus

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
TALLINN UNIVERSITY OF TECHNOLOGY